

روزشمار جنگ

شنبه

۱ خرداد ۱۳۶۱

۲۸ رجب ۱۴۰۲

۲۲ مه ۱۹۸۲

۳۷۴

در بیست و سومین روز عملیات بیت المقدس، رزمندگان ایران چهارمین مرحله این عملیات را با هدف محاصره و سپس آزادسازی خرمشهر آغاز کردند و در نخستین ساعات آن موفق شدند علاوه بر تصرف مواضع نیروهای عراقی در شمال جاده شلمچه - خرمشهر به قسمتی از این جاده ۱۵ کیلومتری در محور شلمچه دست یابند.

از صبح امروز در حالی که تبادل آتش در منطقه عملیاتی بیت المقدس ادامه دارد، یگان‌های قرارگاه‌های عملیاتی فتح، فجر، نصر و قدس که در مرحله چهارم عملیات، باید آخرین اقدامات لازم برای کسب آمادگی خود را به عمل آورند و با فرارسیدن شب (حدود ساعت ۱۹:۳۰) آماده عزیمت به سوی نقاط رهایی برای آغاز درگیری با نیروهای عراقی شوند. براساس طرحی که قرارگاه مرکزی کربلا با عنوان دستور جزء به جزء شماره ۹ در روز ۱۳۶۱/۲/۳۰ به قرارگاه‌های عملیاتی ابلاغ کرده است، قرارگاه‌های فتح، فجر و نصر که در سه کیلومتری شمال غربی خرمشهر و در حدفاصل جاده اهواز - خرمشهر و نوار مرزی مستقر هستند، باید در همین محدوده در یک تک جبهه‌ای به طرف جنوب پیشروی کرده و پس از انهدام مواضع پدافندی قوای عراقی و رسیدن به نهر خین و اروندرود، محاصره خرمشهر از سمت غرب را نیز محقق کنند. قرارگاه قدس نیز که نیروهایش در محور طلائیة در ۱۷۰۰ متری شمال پاسگاه شهابی (حدود ده کیلومتری نوار مرزی)، در محور پاسگاه کوشک در شش کیلومتری نوار مرزی و در جنوب کوشک تا جاده حسینیة در نزدیکی دژ مرزی ایران (۴ تا ۵ کیلومتری شرق نوار مرزی) حضور دارند، باید با اجرای تک‌های محدود و طرح‌ریزی شده برای انهدام نیروهای عراقی در محورهای پاسگاه شهابی و پاسگاه کوشک و درگیر نگه داشتن دشمن در این محورها تلاش کند.^(۱)

رزمندگان هر چهار قرارگاه عملیاتی حرکت خود را پس از اقامه نماز مغرب و عشا آغاز می‌کنند. در جناح چپ (حدفاصل جاده اهواز - خرمشهر و نهر عرایض)، قرارگاه فتح با دو تیپ ۸ نجف و ۱۴ امام حسین^(ع) سپاه پاسداران وارد عمل می‌شود. نیروهای این قرارگاه باید حدود سه کیلومتر به طرف جنوب پیشروی کرده و با دستیابی به جاده خرمشهر - شلمچه، دروازه غربی

خرمشهر را مسدود کنند و پس از آن تا اروندرود ادامه مسیر داده و با پدافند به طرف شرق (رو به خرمشهر) آماده ورود به داخل خرمشهر شوند.

در جناح میانی (محدوده سه کیلومتری غرب نهر عرایض)، قرارگاه فجر با دو تیپ ۳۳ المهدی (عج) و ۳۵ امام سجاد (ع) سپاه پاسداران و تیپ ۳ پیاده لشکر ۷۷ ارتش از شمال سیل بند عرایض وارد عمل می‌شود. این یگان‌ها مأموریت دارند پس از شکستن خطوط پدافندی دشمن در شمال این سیل بند به طرف جنوب (غرب نهر عرایض) پیشروی کرده و ضمن دستیابی به پل نو و سایر پل‌های نصب شده عراقی‌ها روی این نهر، تا اروندرود ادامه مسیر دهند.

در جناح راست (محدوده شرق نوار مرزی شمال شلمچه) هم قرارگاه نصر با دو واحد ادغامی نصر ۲ (تیپ ۲۷ محمد رسول الله (ص) سپاه و تیپ ۲ پیاده لشکر ۲۱ ارتش) و نصر ۳ (تیپ ۷ ولی عصر (عج) سپاه و تیپ ۳ پیاده لشکر ۲۱ ارتش) حرکت خود را از سه کیلومتری شمال جاده شلمچه - خرمشهر آغاز می‌کند. نصر ۳ مأمور پوشش منطقه شمال جاده شلمچه - خرمشهر تا دژ مرزی است و نصر ۲ می‌بایست با پیمودن حدود هفت کیلومتر خود را به نهر خین برساند و ضمن الحاق با قرارگاه فجر به طرف غرب و جنوب پدافند کند. همچنین، قرارگاه قدس* با قدس ۱ (شامل تیپ ۳۷ نور سپاه پاسداران و تیپ ۱ زرهی لشکر ۱۶ ارتش) در محور پاسگاه شهابی و قدس ۴ (تیپ ۴۱ ثارالله (ع) سپاه پاسداران و تیپ ۵۸ ذوالفقار ارتش) در محور پاسگاه کوشک و در تلاش پشتیبانی از عملیات اصلی در محور خرمشهر، حرکت خود را به طرف مواضع دشمن آغاز می‌کند. این یگان‌ها هم مأموریت دارند پس از انهدام قوای دشمن در این دو محور، به دلیل نبود مواضع پدافندی مناسب، به مواضع قبلی خود برگردند.^(۷)

اگرچه مقرر شده بود یگان‌های عملیاتی پس از نزدیک شدن به مواضع نیروهای عراقی، درگیری خود را در ساعت ۲۱:۳۰ آغاز کنند، اما به دلیل آماده نبودن برخی یگان‌ها برای شروع درگیری، صدور فرمان آغاز عملیات به تأخیر افتاد. در حالی که فرماندهی قرارگاه کربلا در انتظار اعلام آمادگی همه یگان‌ها بود، خبر درگیر شدن نصر ۲ در شمال جاده شلمچه - خرمشهر (محدوده شرق نوار مرزی) و تصرف خط اول عراقی‌ها این فرماندهی را به صدور فرمان آغاز عملیات در ساعت ۲۲:۲۷ با قرائت رمز «بسم الله القاصم الجبارین، یا محمد بن عبدالله (ص)» ناگزیر کرد.

به این ترتیب، اغلب یگان‌های عملیاتی با نیروهای عراقی درگیر شدند. در جناح چپ (غرب جاده اهواز - خرمشهر)، یگان‌های قرارگاه فتح پس از حدود یک ساعت درگیری و انهدام مواضع عراقی‌ها، در ساعت ۲۳:۳۱ اعلام کردند با میادین مین دشمن در غرب جاده مواجه شده و در حال پاک‌سازی برای عبور از آنها هستند. در ساعت ۲۴:۰۰ نیز خبر رسید که تانک‌های سپاه پاسداران با چراغ روشن همراه نیروهای پیاده به طرف دروازه غربی خرمشهر در حال پیشروی هستند.

در جناح میانی (غرب نهر عرایض) یگان‌های قرارگاه فجر به راحتی مواضع عراقی‌ها در شمال سیل بند عرایض را که نیروهای دشمن از آنجا عقب‌نشینی کرده‌اند، به تصرف درآوردند و به طرف

* نیروهای قرارگاه قدس در دو محور پاسگاه شهابی و پاسگاه کوشک در تماس نزدیک با نیروهای عراقی مستقر در داخل خاک ایران (در جنوب پاسگاه شهابی و شرق پاسگاه کوشک)، هستند. از کوشک تا جاده حسینیه نیز عراقی‌ها ضمن استقرار در پشت دژ مرزی خود، نیروهای تأمینشان را در پشت دژ مرزی ایران (حدود ۴ تا ۵ کیلومتری شرق نوار مرزی) مستقر کرده‌اند.

نهر عریض حرکت کردند. در ساعت ۲۳:۴۵ نیز اگرچه اعلام شد که این یگان‌ها به نهر عریض رسیده‌اند، اما آنها هنوز به پل‌های دشمن در شمال پل نو دست نیافته بودند.

در جناح راست (شرق نوار مرزی و شمال شلمچه)، پس از درگیری یگان‌های نصر ۲ با دشمن در شمال جاده شلمچه - خرمشهر، نیروهای عراقی عقب‌نشینی کردند و در نتیجه، این واحد نظامی در ساعت ۲۳:۳۵ با اعلام اینکه تا جاده (در محور شلمچه) پیش رفته و آن را به تصرف درآورده است، افزود منتظر می‌ماند تا در جناح چپ، نیروهای نصر ۳ به جاده برسند. در این میان، نصر ۳ که در جناح چپ نصر ۲ وارد عمل شده و مدت زیادی مشغول پاک‌سازی میدان مین دشمن بود، در ساعت ۲۳:۵۵ گزارش داد که از میدان مین عبور کرده و با نزدیک شدن به مواضع عراقی‌ها آماده درگیری با آنها است. در محورهای پاسگاه شهابی و پاسگاه کوشک نیز که قرارگاه قدس وارد عمل شده بود، در ساعت ۲۳:۲۰ اعلام شد نیروهای این قرارگاه در حال پیشروی هستند، ولی هنوز با دشمن درگیر نشده‌اند. در ساعت ۲۳:۵۵ هم خبر رسید که دشمن منطقه کوشک و جنوب پاسگاه شهابی را تخلیه و به سمت نوار مرزی عقب‌نشینی کرده است.

به این ترتیب، در نخستین ساعات آغاز مرحله چهارم عملیات بیت‌المقدس، نیروهای سه قرارگاه فتح، فجر و نصر با در هم شکستن مواضع اولیه دشمن در شمال جاده خرمشهر - شلمچه به سوی این جاده پیش می‌رفتند.* قرارگاه قدس نیز بدون درگیری به سوی نوار مرزی کوشک و طلائی در حرکت بود.^(۳)

۳۷۵

حمله امروز هواپیمای عراقی به تأسیسات گاز مایع بندر ماهشهر به جراحات چند تن از کارگران و وارد آمدن خساراتی به آن منجر شد.

به گزارش مرکز فرماندهی ستاد مرکزی سپاه پاسداران، در ساعت ۰۵:۵۵ بامداد امروز، ۴ هواپیمای عراقی با تجاوز به حریم هوایی بندر ماهشهر ۱۲ بمب به سوی تأسیسات گاز مایع این بندر پرتاب و سپس آسمان منطقه را ترک کردند. در این حمله، قسمتی از این تأسیسات منهدم شد و ۳ تن از کارگران آن زخمی شدند.^(۴) سپاه پاسداران ماهشهر نیز در گزارشی با اعلام اینکه این حمله از سمت جنوب (خلیج فارس) انجام شده، اضافه کرد این تأسیسات در حمله هواپیمای عراقی در اوایل جنگ آسیب دیده و تاکنون فعالیتی نداشته است.^(۵)

حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی رئیس مجلس شورای اسلامی و سخنگوی شورای عالی دفاع، نیز در یادداشت امروز خود آورده است: «آقای [میرحسین] موسوی نخست‌وزیر، تلفن کرد و گفت که صبح امروز عراق به کارخانه گاز مایع در ماهشهر حمله هوایی داشته؛ بخشی از کارخانه را خراب کرده‌اند. گفتم که باید مسئولان پدافند را تنبیه کرد، چون در ماهشهر هم [سامانه پدافند هوایی] هاگ داریم و هم اورلیکن و هم انواع دیگر اسلحه پدافند هوایی و [هواپیمای شکاری] اف ۱۴ هم در فضاست.»^(۶)

* البته در این هنگام یک واحد نظامی از قرارگاه نصر به قسمتی از جاده خرمشهر - شلمچه در محور شلمچه دست یافته بود.

۳۷۶

امروز شمار دیگری از اسیران عراقی عملیات بیت المقدس به تهران منتقل شدند. به گزارش خبرنگار روزنامه اطلاعات، ۳۲۲ نظامی ارتش عراق که در عملیات بیت المقدس اسیر شده‌اند، ظهر امروز با قطار به تهران منتقل و سپس به اردوگاه‌های اسیران جنگی اعزام شدند. به این ترتیب، از زمان آغاز این عملیات تاکنون حدود ۵ هزار اسیر عراقی به تهران انتقال یافته‌اند.

اسرای عراقی عملیات بیت المقدس

در میان اسیران که اکثر آنها در جبهه دار و افسر هستند، خبرنگار یکی از روزنامه‌های ابوظبی نیز دیده می‌شود. وی به خبرنگار واحد مرکزی خبر سازمان صدا و سیما گفت برای تهیه عکس و خبر از جبهه‌های عراق به منطقه اعزام شده و در عملیات اخیر به اسارت درآمده است. این خبرنگار اماراتی آشفتگی و ناهماهنگی یگان‌های رزمی عراق را عامل اسارت خود اعلام کرد.^(۷)

۳۷۷

عملیات پاک‌سازی روستاهای محور پیرانشهر - سردشت از وجود اشرار مسلح ضدانقلاب از صبح امروز آغاز شد و در دو عملیات دیگر در اطراف مهاباد و سقز بخشی از این مناطق پاک‌سازی گردید. در حمله اشرار مسلح به ادارات دولتی بوکان نیز عده‌ای شهید شدند. به گزارش خبرنگار خبرگزاری جمهوری اسلامی از ارومیه، عملیات پاک‌سازی روستاهای محور پیرانشهر - سردشت از ساعت ۵ بامداد با همکاری و هماهنگی نیروهای ارتش، سپاه و پیشمرگان مسلمان کرد آغاز شد. در این عملیات تا پایان امروز تعدادی از روستاهایی که در تصرف گروه‌های مسلح غیرقانونی بود، پاک‌سازی شدند.^(۸) مرکز فرماندهی ستاد مرکزی سپاه نیز گزارش داد در یکی از درگیری‌های امروز میان نیروهای خودی و ضدانقلابیون در نزدیکی این جاده، ۱۷ تن از نیروهای خودی شهید و ۵۸ تن زخمی شدند.^(۹)

همچنین، بنا بر اعلام سپاه پاسداران منطقه ۵ کشور (تبریز)، نیروهای سپاه و عشایر مسلمان با پشتیبانی نیروهای ارتش در یک عملیات چریکی در ارتفاعات مشرف بر روستاهای کوتر، سلیم ساقول و سیاهول در منطقه مهاباد با عناصر گروه‌های مسلح درگیر شدند. در این عملیات ضدانقلابیون با تحمل ۱۲ کشته و ۱۵ زخمی از صحنه گریختند و نیروهای خودی نیز بدون هیچ آسیبی به پایگاه‌های خود بازگشتند.^(۱۰)

در سومین عملیات امروز که از ساعت ۲۳ آغاز شد، نیروهای سپاه موفق شدند روستای خرم از توابع سقز را پاک‌سازی کنند. در این عملیات ۸ تن از اشرار مسلح کشته و ۴ تن از پاسداران زخمی شدند.^(۱۱)

از سوی دیگر، اشرار مسلح ضدانقلاب نیز در ساعت ۲۱:۴۷ امروز به اداره‌های مخابرات، آموزش و پرورش، شهربانی و چند مقر دیگر در شهر بوکان حمله کرده و چندین نفر را به شهادت رساندند.^(۱۲)

۳۷۸

فرمانده کل ارتش خلقی عراق هنگام دیدار از اردوگاه آموزش نظامی اتباع کشورهای عرب برای شرکت در جنگ با ایران، این افراد را بهترین نمونه‌های همبستگی قومی در نبرد با ایران معرفی کرد. رادیو صوت الجماهیر عراق در بخش خبری ساعت ۲۰:۳۰ امروز خود با اعلام خبر دیدار طه یاسین رمضان عضو شورای فرماندهی انقلاب و فرمانده کل ارتش خلقی عراق، از اردوگاه آموزش اتباع کشورهای عربی گفت: «رفیق فرمانده کل، در خلال بازدید از اردوگاه از اوطالبان عرب شرکت‌کننده در این اردوگاه که از سومالی، فلسطین، جیبوتی، مصر، سوریه، لبنان، تونس و مغرب و رزمندگان داوطلب عراقی بوده‌اند مطلع شده و رهنمودهای خود را به استادان و فرماندهان اردوگاه درباره ضرورت بالابردن سطح آموزش و رعایت انضباط نظامی و پایبندی به اجرای توصیه‌ها و برنامه‌های آموزشی ارائه داده است. وی گفت داوطلبان عرب که از کشورهای مختلف عربی آمده‌اند، بهترین نمونه‌های همبستگی قومی را در نبرد قومی و عادلانه ما ارائه می‌دهند. رفیق طه یاسین رمضان اضافه کرده این تجربه عظیم که در داوطلبی صدها تن از توده‌های عرب برای شرکت در نبرد قادسیه صدام در کنار برادران عراقی خود تجلی نموده، چهره واقعی را از آمادگی توده‌های عرب برای فداکاری و جانبازی و ایفای مسئولیت‌های قومی در نبردهای سرنوشتی امت منعکس ساخته است.»^(۱۳)

۳۷۹

حکومت عراق که هنوز هیچ‌یک از خواسته‌های جمهوری اسلامی ایران یعنی عقب‌نشینی متجاوزان از خاک ایران، پرداخت غرامت، تعیین متجاوز و بازگشت آوارگان عراقی به سرزمین خود را نپذیرفته و همچنان بر حقوق ادعایی خود به‌ویژه در اروندرود اصرار می‌ورزد،* خواهان تشدید فشارهای بین‌المللی بر ایران شده است تا این کشور را به سازش وادار کند.

به گزارش خبرگزاری عراق از بغداد، نعیم حداد رئیس مجلس عراق، صبح امروز در ملاقات با یک هیئت پارلمانی بلژیک، از پارلمان‌های جهان خواست تا حکومت ایران را برای پاسخ‌دادن به تلاش‌های صلح بین‌المللی برای خاتمه‌دادن به جنگ ایران و عراق تحت فشار گذارند. وی در

* ارتش عراق که در اطلاعیه‌های نظامی‌اش همواره بر حقوق ادعایی خود تأکید دارد، امروز نیز در ابتدای اطلاعیه شماره ۷۱۹ خود چنین آورده است: «با عزمی راسخ و اصرار به بازپس‌گیری حقوق مشروع ما در آب‌و‌خاکمان، نیروهای شجاع ما نبرد عادلانه خود را علیه نیروهای متجاوز رژیم حاکم بر ایران ادامه می‌دهند.» [واحد مرکزی خبر جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۱، ص ۱، به نقل از رادیو بغداد، ساعت ۲۰، ۱۳۶۱/۳/۱]

این دیدار گفت: «عراق خواستار پایان مسالمت‌آمیز جنگ است و به همه تلاش‌های بین‌المللی برای خاتمه آن پاسخ داده و به این کار ادامه می‌دهد.»^(۱۴)

رادیو صوت الجماهير عراق نیز در بخش خبری ساعت ۱۸:۳۰ خود با اعلام خبر این دیدار، به نقل از رئیس مجلس عراق گفت: «عراق همواره به پایان‌دادن مسالمت‌آمیز جنگ دعوت کرده و می‌کند و به تمامی مساعی صلح‌آمیز بین‌المللی برای متوقف‌ساختن جنگ براساس احترام به حقوق ما در سرزمین و آبراه‌ها [؟!] و عدم‌دخالت در امور داخلی ما و برقراری روابط حسن‌هم‌جواری و احترام متقابل به حاکمیت ملی و حل مسالمت‌آمیز مشکلات معوقه [؟!] پاسخ مثبت داده است.»

درحالی‌که بخش‌هایی از خاک ایران همچنان در اشغال نیروهای ارتش عراق است، این رادیو افزود: «وی تأکید کرده که کشور ما هیچ‌گونه مطامعی در سرزمین‌های ایرانی ندارد. ولی رژیم مغرور ایران تمامی مساعی را رد و بر تحقق‌بخشیدن به مطامع توسعه‌جویانه خود اصرار و به تجاوزات خود علیه کشور مبارز ما و منطقه خلیج عربی [خلیج فارس] ادامه می‌دهد.»^(۱۵)

۳۸۰

وزیر دفاع امریکا گفت پیروزی ایران در جنگ با عراق در جهت منافع ملی ما نیست و ما می‌خواهیم این جنگ به‌نحوی پایان یابد که موجب بی‌ثباتی در منطقه نشود.

رادیو صدای اسرائیل در بخش فارسی اخبار امروز خود با اعلام این خبر افزود: «کاسپار واینبرگر که در انجمن سیاست خارجی در نیویورک سخن می‌گفت، درباره علت این موضوع اظهار داشت عربستان سعودی و سلطان‌نشین عمان که از دوستان امریکا در خاورمیانه [غرب آسیا] محسوب می‌شوند از سیاست تهاجمی حکومت اسلامی ایران نگران هستند و این نگرانی بجای می‌باشد. وی گفت ما می‌خواهیم جنگ ایران و عراق به‌نحوی پایان یابد که موجب ایجاد عدم‌ثبات در منطقه نگردد. از این رو، یک پیروزی مطلق ایران مسلماً به نفع امریکا نخواهد بود.»^(۱۶)

خبرگزاری رویتر نیز از نیویورک گزارش داد کاسپار واینبرگر وزیر دفاع امریکا، با اشاره به نگرانی عربستان سعودی و عمان (دو متحد امریکا در منطقه غرب آسیا) از انقلاب اسلامی ایران گفت: «آنها از نتایج پیروزی ایران در جنگ بیمناک‌اند.» وی با اشاره به منافع امریکا افزود: «ما می‌خواهیم شاهد پایان جنگ به طریقی باشیم که موجب بی‌ثباتی منطقه نگردد. پیروزی ایران به‌طور قطع در جهت منافع ملی ما نیست و به منافع امریکا لطمه می‌زند.»^(۱۷)

کاسپار واینبرگر

۳۸۱

برخی رسانه‌های خارجی به القاء و تشدید نگرانی کشورهای عرب منطقه از احتمال ورود قوای نظامی ایران به داخل خاک عراق و نیز اهداف ایران از ادامه جنگ با عراق پرداختند.

راديو اسرائیل در برنامه فارسی ساعت ۱۹ امروز خود با اظهار اینکه اکنون دو هفته است که نیروهای ایران در فاصله چند کیلومتری خرمشهر مستقر گردیده و هنوز حمله نهایی خود برای ورود به این شهر را آغاز نکرده‌اند، گفت: «پیروزی‌های ایران در نخستین روزهای عملیات اخیر نگرانی‌های شدیدی در کشورهای عرب همسایه برانگیخت و تهدیدهای سران ایران دایر بر آنکه جنگ تا سقوط صدام باید ادامه یابد، این نگرانی‌ها را افزایش داد.» این راديو سپس با اعلام اینکه اکثر روزنامه‌های اروپا و امریکا در هفته‌ای که گذشت فقط به این جنبه از رویدادهای ایران توجه نشان داده‌اند، به نقل از روزنامه لس‌آنجلس تایمز اهداف ایران از ادامه جنگ با عراق را چنین برشمرد: «آیت‌الله خمینی سه هدف دارد که مطمئناً موجی از اضطراب و نگرانی در سراسر منطقه غنی و نفت‌خیز خلیج‌فارس و ماورای آن به وجود خواهد آورد. هدف اولیه حکومت تهران به‌قدرت‌رساندن مسلمانان شیعه در عراق است که اکثریت اهالی آن کشور را تشکیل می‌دهند؛ درحالی‌که تحت تسلط و نفوذ اقلیت سنی‌مذهب تحت فرماندهی صدام حسین می‌باشند. هدف دوم ایران دریافت میلیاردها دلار از کشورهای غنی خلیج‌فارس مانند عربستان سعودی بابت غرامت جنگی می‌باشد؛ زیرا به گفته ایران این کشورها از تجاوز عراق به ایران حمایت کرده‌اند و با پرداخت ۲۰ میلیارد دلار در سال گذشته به تلاش‌های جنگی عراق کمک رسانده‌اند و بالاخره هدف سوم دولت [آیت‌الله] خمینی و مهم‌ترین آنها گسترش حکومت مذهبی بنیادگرای اسلامی با امتزاجی از التهاب مذهبی و موجی از ملی‌گرایی به‌عنوان نیروهای حاکم در خلیج‌فارس می‌باشد.»

راديو اسرائیل به نقل از هفته‌نامه اکونومیست نیز با طرح این سؤال که آیا سربازان ایرانی در مرز متوقف خواهند شد یا نه، افزود: «ایرانی‌ها می‌گویند که هیچ نقشه‌ای برای عراق ندارند، ولی همچنین اعلام کردند که بنا به دلایل نظامی آنها ممکن است مجبور شوند که موقتاً خط مرزی را بشکنند. به عقیده این هفته‌نامه یکی از دلایل نظامی آن است که ایرانی‌ها مطمئن شوند که صدام حسین سقوط خواهد کرد. اما عبور ارتش ایران از عراق و حمله به خاک این کشور، عراق را در تقاضای خود برای برخورداری از کمک هرچه بیشتر کشورهای عربی تقویت خواهد کرد و با درنظرگرفتن رویدادهای اخیر، عراق نه تنها انتظار ادامه کمک مالی را دارد، بلکه درخواست سرباز و نیروی انسانی نیز خواهد نمود. به نوشته اکونومیست، ترس و وحشتی که جنگ ایران و عراق را تبدیل به جنگ عرب و عجم نموده در صورتی از میان خواهد رفت که ایرانی‌ها تصمیم بگیرند از مرز عبور نکنند. البته خطرهای درازمدت به‌جای خود باقی خواهد ماند. ایران که در حال حاضر تحت پرچم و لوای مذهبی شیعه می‌جنگد، می‌تواند هر آن با قدرت ملایان خود

همراه با سربازانش از جنبش‌های افراطیون شیعه در کشورهای خلیج فارس حمایت کند.»
 رادیو اسرائیل همچنین، به نقل از روزنامه *هرالد تریبون* با اشاره به اینکه جنگ بیست‌ماهه عراق و ایران ممکن است به‌زودی به نقطه تحول خود برسد و پیروزی ایران با نگرانی و وحشت در نقاط دیگر غرب آسیا مواجه شده است، گفت: «برای درک موضع ایرانی‌ها باید هدف‌های آیت‌الله خمینی را در نظر گرفت. یکی از نقشه‌های احساسی آیت‌الله خمینی تنبیه صدام حسین به‌علت شروع جنگ و اقدامات وی علیه شیعیان متحد [آیت‌الله] خمینی در عراق می‌باشد. تصور نمی‌رود که [آیت‌الله] خمینی به وضعی غیر از سرنگون ساختن صدام رضایت دهد. وی امکان دارد در آزادسازی عراق از رژیم بعثی اصرار بورزد که این درخواست وی لازمه‌اش به‌روی کارآمدن یک نظام انقلابی در عراق می‌باشد و از آنجا که ۶۰ درصد از جمعیت عراق را شیعیان تشکیل می‌دهند، رژیم انقلابی مورد نظر [آیت‌الله] خمینی امکان‌پذیر و احتمالاً مورد حمایت مردم عراق خواهد بود. شکست‌های نظامی عراق هنوز هیچ‌گونه بازتاب سیاسی در داخل عراق به وجود نیاورده است. حزب بعث هنوز بر اوضاع مسلط است و صدام حسین رقیبی ندارد. کنترل شدید دولت بر رسانه‌های گروهی عراق همراه با قوانین سرکوبگرانه امنیتی موجب گردیده که مردم به رژیم صدام گردن نهند. از سوی دیگر در داخل عراق جز گروه‌هایی که اعتقادات عمیق شیعه دارند، بسیار معدود هستند کسانی که بخواهند در کشورشان رژیم شبیه ایران به روی کار آید.»

رادیو اسرائیل به نقل از هفته‌نامه *تایم* نیز گفت: «حکومت‌های میانه‌رو عرب به‌ویژه عربستان سعودی، اردن و امیرنشین‌های خلیج فارس از اثرات احتمالی شکست عراق عمیقاً نگران هستند. سران آن کشورها با استناد به گزارش‌هایی که از تهران رسیده متوجه شده‌اند که هدف آیت‌الله خمینی چیزی جز سرنگون ساختن صدام نیست؛ کسی که جنگ را آغاز کرده تا [آیت‌الله] خمینی را از قدرت ساقط کند. دولت‌های میانه‌رو عرب بیم دارند که ساقط شدن صدام حسین باعث ایجاد عدم توازن گردیده و صف‌بندی جدیدی را به نفع ایران و حامی عربش یعنی سوریه به وجود آورد.»^(۱۸)

۳۸۲

هم‌زمان با ابراز نگرانی یک مقام شورای همکاری خلیج فارس از ادامه جنگ ایران و عراق، وزیر امور خارجه یکی از کشورهای عضو این شورا بر ضرورت تلاش برای یافتن راه‌حلی که مورد قبول ایران و عراق باشد، تأکید کرد. یک روزنامه آلمانی نیز نوشت که اعضای این شورا هنوز نتوانسته‌اند برای انجام یک عمل مشترک در قبال ایران تصمیم بگیرند.

ابراهیم الصبحی معاون دبیرکل شورای همکاری خلیج فارس، در گفت‌وگویی با روزنامه سعودی *عکاظ* به مناسبت اولین سالگرد تأسیس این شورا، از خطر توسعه جنگ عراق و ایران و

تهدید آن برای منطقه ابراز نگرانی کرد و گفت: «در صورت توسعه جنگ، خطر بزرگ‌تر متوجه ایران خواهد شد؛ چراکه عده‌ای منتظر فرصت برای دخالت در این منطقه هستند.» وی افزود: «در این صورت خطر متوجه تمام کشورهای جهان خواهد شد؛ چراکه این منطقه از حساسیت برخوردار است و اقتصاد جهان با آن در ارتباط مستقیم است.» الصبحی از ایران خواست که مسئولیت خود را در برابر این خطر درک کند و آمادگی عراق برای پایان دادن به جنگ و آغاز گفت‌وگوهای صلح و جلوگیری از مداخله خارجی را مدنظر قرار دهد.^(۱۹)

در همین حال، شیخ محمد بن مبارک آل خلیفه وزیر امور خارجه بحرین، یکی از شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس با تأکید بر مخالفت کشورهای منطقه با ادامه جنگ ایران و عراق اظهار کرد: «ما کوشش‌های خود را از طریق کنفرانس اسلامی و کشورهای غیرمتعهد و نماینده دبیرکل سازمان ملل مبذول داشتیم و تنها عراق با کوشش‌های میانجیگری موافقت نمود. ما به نوبه خود ایران را به همکاری با این کوشش‌ها دعوت می‌کنیم تا به یک راه‌حل عادلانه و شرافتمندانه برای دو طرف برسیم.» وی همچنین ضمن متهم کردن ایران به دخالت در امور بحرین، از ایران خواست از دخالت در امور همسایگان خودداری کند.^(۲۰)

روزنامه زود دویچه سائیتونگ (چاپ آلمان غربی) نیز در مقاله‌ای با اشاره به تلاش‌های کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس برای مقابله با ایران، نوشت: «شش کشور عربی میانه‌رو به ریاست پادشاهی سعودی شورای همکاری خلیج [فارس] را برای مقابله با خطر ایران تشکیل دادند، ولی با وجود آنکه این کشورها میلیاردها دلار خرج تجهیزات نظامی کردند و امسال نیز تنها ۳۰/۶ میلیارد دلار خرید نظامی کرده‌اند. آنها هنوز در موقعیتی نیستند که بتوانند در مقابل حمله جدی ایران مقاومت کنند.»

این روزنامه سپس به برخوردهای سیاسی کشورهای منطقه اشاره کرده و افزود: «جنگ لفظی بین تهران و کشورهای خلیج فارس هر روز شدیدتر می‌شود. ایران کویت را تهدید می‌کند که در صورت ادامه کمک به عراق با ضربات نظامی روبه‌رو خواهد شد و عربستان هم با لحن تندی پاسخ می‌دهد که حمله ایران به کویت به منزله حمله به تمامی کشورهای عربی تلقی می‌شود.»

زود دویچه سائیتونگ ضمن آنکه سعی کرده جمهوری اسلامی ایران و پیروزی‌های اخیر قوای نظامی آن در جبهه‌های جنگ با عراق را تهدیدی برای امنیت کشورهای عربی منطقه جلوه دهد، آورده است: «با وجود افزایش تهدید نسبت به امنیت داخلی و خارجی این شش کشور، آنها هنوز نتوانسته‌اند در مورد انجام یک عمل مشترک تصمیم بگیرند و حتی کنفرانس هفته پیش در کویت نیز بدون هیچ نتیجه‌ای به پایان رسید و تصمیم‌گیری در این مورد به تعویق افتاد.»^(۲۱)

۳۸۳

دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی امروز در مصاحبه‌ای در فرودگاه استانبول اطمینان داد راه‌حلی برای پایان‌دادن به جنگ ایران و عراق، در داخل جامعه اسلامی پیدا خواهد شد. نخست‌وزیر هند و رئیس سازمان آزادی‌بخش فلسطین نیز به تلاش کشورهای جنبش عدم‌تعهد چشم دوخته‌اند. به گزارش رادیو ترکیه، حبیب شطی دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی، که برای شرکت در پنجمین اجلاس رؤسای بانک‌های مرکزی کشورهای عضو این سازمان امروز وارد استانبول شده است، در فرودگاه این شهر با اعلام اینکه فعالیت‌های مربوط به پایان‌دادن به جنگ ایران و عراق با شکست محض روبه‌رو شده است، گفت: «ما مطمئن هستیم که در داخل جامعه اسلامی یک راه‌حلی برای پایان‌دادن به جنگ دو کشور اسلامی ایران و عراق پیدا خواهد شد.»^(۲۲)

یاسر عرفات و ایندیرا گاندی

در این حال به نوشته روزنامه نشنال هرالد ارگان حزب کنگره هند، ایندیرا گاندی نخست‌وزیر این کشور در دیدار با یاسر عرفات رئیس سازمان آزادی‌بخش فلسطین، ادامه جنگ ایران و عراق را بهانه‌ای برای افزایش حضور نظامی ابرقدرت‌ها در قاره آسیا دانسته و اظهار امیدواری کرد جنگ

با میانجیگری کشورهای غیرمتعهد پایان یابد. یاسر عرفات نیز در یک سخنرانی عمومی در دهلی‌نو با بیان اینکه جنگ ایران و عراق علیه فلسطینی‌ها نشانه رفته است، از هند خواست تا به تلاش‌هایش در جنبش غیرمتعهدها برای پایان‌دادن به این جنگ ادامه دهد.^(۲۳)

۳۸۴

سران حکومت مصر تمایل و آمادگی خود را برای ارسال تجهیزات نظامی بیشتر به عراق اعلام کردند. برخی رسانه‌های غربی و عربی دلیل این تصمیم مصر را تلاش برای بهبود روابط سیاسی با عراق، مقابله با انقلاب اسلامی و بازداشتن ایران از ورود به خاک عراق بیان کردند.

روزنامه واشنگتن پست در شماره امروز خود به نقل از ابوغزاله وزیر دفاع مصر، نوشت: «مصر تمامی تجهیزات دفاعی موردنیاز عراق را تأمین می‌کند؛ زیرا عراق یک کشور عرب است که اکنون حیاتش به خطر افتاده است. عصام الباز مشاور عالی‌رتبه رئیس‌جمهور مصر در سیاست خارجی، نیز گفته است

که میزان توسعه کمک مصر به عراق با توجه به تحولات جنگ که هفته به هفته تغییر می‌کند، ارزشیابی می‌شود. این روزنامه اضافه کرد: «با نگرانی از جنگ بیست ماهه که روزانه به صورت محسوسی شدت می‌گیرد، کشورهای عرب خلیج فارس بیش از پیش به مصر به عنوان یک وزنه متقابل سیاسی و نظامی در برابر ایران مسلط و قدرتمند چشم دوخته‌اند و سران مصر با انتشار اعلامیه‌هایی طی دو هفته اخیر طرح خود مبنی بر چگونگی نجات صدام از یک شکست تحقیرآمیز از ایران را ارائه داده‌اند.» و اشنگتن پست در ادامه گزارش خود به انعقاد قرارداد اخیر یک و نیم میلیون دلاری فروش تجهیزات جنگی مصر به عراق اشاره کرد و نوشت: «بنا به گزارش منابع دیپلمات غربی، هم‌اکنون ۳۰ هزار داوطلب مصری در ارتش عراق خدمت می‌کنند که اغلب آنها از میان ۲۵۰ هزار مصری ساکن عراق هستند که وعده‌های حقوق زیاد به اضافه پرداخت فوق‌العاده جنگی آنها را به این کشور جذب نموده است.»^(۲۴)

رادیو قاهره نیز با اعلام اینکه در نشست امروز حسنی مبارک رئیس‌جمهور مصر و مشاوران بلند پایه نظامی و سیاسی وی، احتمالات و پیش‌بینی‌ها راجع به جنگ عراق و ایران از موضوع‌های اصلی مورد بحث بوده است، به نقل از عصام الباز معاون وزیر امور خارجه مصر گفت: «مصر به نوبه خود این تحولات را با اهمیت و توجه خاصی از نظر سیاسی و نظامی دنبال می‌کند؛ چون برای مصر امنیت منطقه در درجه اول اهمیت قرار دارد.» رادیو قاهره همچنین با نقل اظهارات این مقام مصری مبنی بر ادامه حمایت نظامی از عراق افزود: «در حقیقت این نخستین باری نیست که مصر ارسال اسلحه به عراق را جهت حمایت از آن کشور در جنگ با ایران اعلام می‌دارد. انور سادات رئیس‌جمهور فقید، اولین شخصی بود که پس از گذشت چند ماه از جنگ مزبور این موضوع را بیان داشت و از همان موقع تاکنون ارسال اسلحه به عراق همچنان ادامه دارد.»^(۲۵)

روزنامه کویتی *السیاسه* هم در شماره امروز خود به نقل از محافل سیاسی، دلیل اصلی این تصمیم مصر را هموار کردن راه برای برقراری روابط با عراق و فراهم کردن اوضاع برای اعلام مشارکت نظامی مصر در جنگ عراق با ایران دانست.^(۲۶)

از سوی دیگر، روزنامه زود دویچه سائتونگ (چاپ آلمان غربی) با اشاره به اینکه کشورهای عرب حوزه خلیج فارس به دلیل ناتوانی در مقابله با ایران اخیراً سعی کرده‌اند تا مصر را با خود هم‌صدا کنند، نوشته است: «مصر نه تنها می‌خواهد خود را با اعراب همگام نشان دهد، بلکه می‌خواهد با انقلاب اسلامی ایران نیز مقابله کند؛ چون در مصر هنوز مسلمان‌های تندروی بنیادگرا از بین نرفته‌اند، همان‌گونه که سادات [رئیس‌جمهور سابق مصر] را ترور کردند و قصد داشتند تا مصر را به یک کشور خدایی اسلامی تبدیل کنند.»^(۲۷)

روزنامه *آبزرور* (چاپ لندن) هم در تفسیری در این باره نوشت: «بعید است مصر مستقیماً به عراق سرباز بفرستد. مصر در حال حاضر مایل به دخالت جنگی نیست، بلکه می‌کوشد به وسیله تهدید و هشدار، ایران را از تهاجم به خاک عراق بازدارد و به پایان گرفتن جنگ کمک کند. عربستان سعودی و دیگر کشورهای عرب حوزه خلیج فارس طی تماس‌های محرمانه اخیر با مصر، به این کشور قول داده‌اند که همه هزینه‌های ناشی از کمک نظامی به عراق را تأمین خواهند کرد.»^(۲۸)

۳۸۵

در ادامه تلاش‌های دیپلماتیک ایران برای تغییر محل برگزاری هفتمین اجلاس سران جنبش عدم‌تعهد که قرار است شهریورماه در بغداد برگزار شود، هیئت اعزامی وزارت امور خارجه ایران با وزیر امور خارجه زامبیا دیدار کرد. سوریه و جبهه دمکراتیک برای آزادی فلسطین نیز بر تغییر محل برگزاری این اجلاس تأکید کردند. یک نشریه یوگسلاوی هم تحقق این خواسته ایران را محتمل دانست.

به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی، هیئت اعزامی وزارت امور خارجه ایران به سرپرستی نصرالله کامیاب مدیرکل امور بین‌المللی این وزارتخانه که به زامبیا سفر کرده است، امروز با لاسک کوما وزیر امور خارجه این کشور دیدار و درخصوص برگزاری هفتمین اجلاس سران جنبش عدم‌تعهد مذاکره کرد. در این دیدار وزیر امور خارجه زامبیا اظهار امیدواری کرد تا در جلسه وزیران امور خارجه کشورهای غیرمتعهد که به‌زودی در هاوانا تشکیل می‌شود، راه‌حلی برای مسئله محل برپایی اجلاس سران این جنبش در شهریورماه پیدا شود.^(۳۹)

جبهه دمکراتیک برای آزادی فلسطین نیز امروز با صدور بیانیه‌ای در بیروت اعلام کرد: «حافظ اسد رئیس‌جمهور سوریه و نایف حواتمه دبیرکل جبهه دمکراتیک برای آزادی فلسطین، در گفت‌وگوی اخیر خود در دمشق بر ضرورت تلاش برای تغییر محل کنفرانس آینده کشورهای غیرمتعهد تأکید کردند.»^(۴۰)

در همین حال، هفته‌نامه /سنین (چاپ بلغراد) در مقاله‌ای نوشت: «یوگسلاوی معتقد است که اگر هفتمین کنفرانس سران به تعویق افتد، این امر باتوجه‌به اوضاع دشوار موجود در روابط بین‌المللی و وظایف کشورهای غیرمتعهد در قبال آنها، عواقب منفی به بار خواهد آورد.»
 باین‌حال این نشریه در قسمتی دیگر از این مقاله آورده است: «نباید شرایط واقعی که می‌تواند حقیقتاً مانع برگزاری هفتمین کنفرانس در بغداد گردد را نادیده گرفت. این شرایط دور از دسترس سایر کشورهای غیرمتعهد است؛ زیرا بستگی به تحولات جدید جنگ ایران و عراق و رویدادهای دو کشور دارد.» /سنین هم‌سو با تلاش اخیر یوگسلاوی برای جلوگیری از هرگونه شکست سیاسی خود درصورت تصمیم وزیران امور خارجه جنبش عدم‌تعهد به تغییر محل اجلاس در گردهمایی آتی هاوانا، در پایان این مقاله نتیجه‌گیری کرده است: «به‌طور خلاصه چنین به‌نظر می‌رسد که اوضاع تا قبل از برگزاری اجلاس هماهنگی وزیران در هاوانا در آخر ماه مه روشن گردد. بدون شک تلاش‌های اکثریت اعضا درباره برگزاری هفتمین کنفرانس طبق برنامه به‌خاطر مشکلات برطرف‌نشده به‌خطر می‌افتد. اینکه تحت شرایط مزبور چه خواهد شد، تنها آینده نشان خواهد داد.»^(۴۱)

۳۸۶

شورای همکاری خلیج فارس می‌کوشد با تهدید قطع کمک‌های مالی به سوریه، این کشور را به قطع پیمان خود با ایران و رفع اختلافات با عراق وادار کند.

مجله *الحوادث* (چاپ لندن) که با پشتیبانی مالی کشورهای عرب منطقه منتشر می‌شود، نوشت: «از منابع دیپلماتیک موثق در خلیج فارس کسب اطلاع شد که کشورهای خلیج فارس با اتخاذ تصمیم نهایی پیرامون روابط رو به گسترش ایران با سوریه، به این کشور پیشنهاد خواهد کرد تا پیمان خود با ایران را بگسلد و در صورتی که این کشور مخالفت کند کلیه کشورهای خلیج فارس کمک‌های خود را به سوریه قطع خواهند کرد.»^(۳۲)

در همین حال، شیخ محمد بن مبارک آل خلیفه وزیر امور خارجه بحرین، در مصاحبه با مجله *النهار العربی و الدولی* (چاپ پاریس) در مورد میانجیگری شورای همکاری خلیج فارس میان عراق و سوریه گفت: «عادی کردن روابط سوریه و عراق یکی از اهداف شورای همکاری خلیج [فارس] است و سعی خواهیم کرد اختلافات اعراب به ویژه میان سوریه و عراق را از بین ببریم.»^(۳۳)

منابع و مآخذ روزشمار ۱۳۶۱/۳/۱

۱. سند شماره ۵/۳۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه کربلا در عملیات بیت‌المقدس، عبدالله درویش، صص ۵ و ۶؛ و - سند شماره ۵۰۰۳/۵۰۰۳/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: (بررسی علل عدم آمادگی نیروها برای عملیات) عملیات بیت‌المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۳۱، نوار شماره ۲۷۳۲)، عبدالله درویشی، صص ۳۸-۱؛ و - سند شماره ۷۷۷۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای رکن ۲ نیروی زمینی ارتش در قرارگاه کربلا، شماره ۴۹۴، ۱۳۶۱/۳/۳، ص ۱.
۲. سند شماره ۵۰۴۷/۵۰۴۷/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت‌المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۳/۳۱، نوار شماره ۲۷۹۳)، عبدالله درویشی، صص ۷ و ۸.
۳. سند شماره ۳۲۰۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: شرح وقایع درگیری با دشمن، ۱۳۶۱/۳/۱، ص ۱؛ و - سند شماره ۳۲۰۰۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۳/۳، ص ۶؛ و - سند شماره ۵۰۴۸/۵۰۴۸/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت‌المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۳/۱، نوار شماره ۲۸۶۲)، عبدالله درویشی، صص ۱۲ - ۴.
۴. سند شماره ۵۷۷۳۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تلفن‌گرام مرکز فرماندهی ستاد مرکزی سپاه به اطلاعات نخست‌وزیری، ۱۳۶۱/۳/۲.
۵. سند شماره ۴۳۵۷۷۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: فرماندهی سپاه پاسداران ماهشهر، ۱۳۶۱/۳/۹.
۶. اکبر هاشمی رفسنجانی، *پس از بحران* (کارنامه و خاطرات سال ۱۳۶۱)، به اهتمام فاطمه هاشمی، تهران: نشر معارف انقلاب، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۸۷.
۷. *روزنامه اطلاعات*، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۳.
۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، *نشریه گزارش‌های ویژه*، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۱۵، اومیه - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱، ص ۱۳۶۱.
۹. سند شماره ۵۷۷۲۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: ستاد مرکزی - مرکز فرماندهی به ستاد منطقه ۵، ۱۳۶۱/۳/۲.
۱۰. سند شماره ۵۷۷۲۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تلفن‌گرام سپاه منطقه ۵ (تبریز) به ستاد مرکزی سپاه، ۱۳۶۱/۳/۲.
۱۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، *نشریه گزارش‌های ویژه*، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۱۸، سنندج - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۳.
۱۲. سند شماره ۵۷۷۲۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تلفن‌گرام ستاد مشترک ارتش به نیروی زمینی ارتش، ۱۳۶۱/۳/۲.
۱۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، *نشریه گزارش‌های ویژه*، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۴۱، رادیو صوت‌الجماهیر، ۱۳۶۱/۳/۱.

۱۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۶، ۱۳۶۱/۳/۴، صص ۱۴ - ۱۳، بغداد - خبرگزاری عراق، ۱۳۶۱/۳/۳.
۱۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، صص ۴۰ و ۴۱، رادیو صوت‌الجماهیر، ۱۳۶۱/۳/۱.
۱۶. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۱، ص ۱۰، رادیو صدای اسرائیل، ۱۳۶۱/۳/۱.
۱۷. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۳.
۱۸. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۱، صص ۸ - ۶، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۱/۳/۱.
۱۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، صص ۴ و ۵، ریاض - خبرگزاری خلیج، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۰. همان، ص ۳، به نقل از مجله النهار العربی والدولی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۱. همان، صص ۲۲ و ۲۳، بن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۲. همان، ص ۳۴، به نقل از رادیو ترکیه، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۳. همان، ص ۳، دهلی‌نو - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (جهان در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۸، ۱۳۶۱/۳/۲، صص ۴ و ۵، واشنگتن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۷، ۱۳۶۱/۳/۵، ص ۲۴، به نقل از رادیو قاهره، ۱۳۶۱/۳/۴.
۲۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۵، کویت - خبرگزاری سوریه، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۷. همان، ص ۲۳، بن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۸. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۱، صص ۸ و ۹، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۱/۳/۱.
۲۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (جهان در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۹، ۱۳۶۱/۳/۳، صص ۱۱ و ۱۲، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۲.
۳۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (جهان در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۴۸، ۱۳۶۱/۳/۲، ص ۲۸، بیروت - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۳۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۱/۳/۲، صص ۲۹ - ۲۷، بلگراد - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱.
۳۲. همان، صص ۲۹ و ۳۰، ۱۳۶۱/۳/۱.
۳۳. همان، صص ۳ و ۴.